

Warszawa, 27-01-2023 r.

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Marcin Wiącek

VII.5001.1.2023.AMB

**Pan
Adam Niedzielski
Minister Zdrowia
Ministerstwo Zdrowia
ePUAP**

Szanowny Panie Ministrze,

na podstawie doniesień medialnych¹, powziąłem wiadomość o odmowie wykonania legalnego zabiegu przerywania ciąży w kilku szpitalach zlokalizowanych na terenie województwa podlaskiego, mimo zaistnienia ku temu ustawowych przesłanek.

Jak wynika z informacji prasowych, czternastoletnia dziewczynka z niepełnosprawnością intelektualną miała zostać wykorzystana seksualnie przez swojego wujka, w wyniku czego zaszła w ciążę. Gdy ciąża wyszła na jaw, sprawa została zgłoszona organom ścigania, a dziewczynka uzyskała zaświadczenie prokuratora o zaistnieniu przesłanki warunkującej dopuszczalność terminacji ciąży, o której stanowi art. 4a ust. 1 pkt 3 ustawy z dnia 7 stycznia 1993 r. o planowaniu rodziny, ochronie płodu ludzkiego i warunkach dopuszczalności przerywania ciąży (Dz. U. z 2022 r. poz. 1575). Czternastolatka wraz z ciocią podjęła próbę skorzystania z zabiegu aborcji w szpitalach zlokalizowanych w pobliżu ich miejsca zamieszkania, co skończyło się jednak niepowodzeniem z uwagi na powołanie się przez lekarzy na klauzulę sumienia.

¹ https://miasta.tokfm.pl/miasta_tokfm/7,185056,29388545,lekarze-z-podlaskich-zpitali-mieli-odmowic-aborcji-14-letniej.html, dostęp: 25.01.2023 r.

Dopiero w wyniku pomocy organizacji pozarządowej czternastolatka skorzystała z zabiegu w jednym z warszawskich szpitali.

W związku z zaistniałą sytuacją zwróciłem się z wystąpieniem do Prezesa Narodowego Funduszu Zdrowia. Kopię tego pisma pozwalam sobie przesłać w załączeniu.

Jednocześnie w związku z tym, że opisana historia wskazuje na istnienie praktycznych trudności w dostępie do aborcji w sytuacji powołania się przez lekarza na klauzulę sumienia, pragnę zwrócić uwagę Pana Ministra na następujące kwestie.

Zgodnie ze standardem wyrażonym w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC), „państwa są zobowiązane do organizowania systemu świadczeń zdrowotnych w taki sposób, aby zapewnić, że skuteczne egzekwowanie prawa do wolności sumienia pracowników opieki zdrowotnej w kontekście zawodowym nie uniemożliwia pacjentom uzyskania dostępu do świadczeń, do których są uprawnieni zgodnie ze stosownym ustawodawstwem”². Ponadto, w ocenie ETPC, „[k]onwencja nie ma na celu zapewnienia praw teoretycznych lub iluzorycznych, ale praw praktycznych i efektywnych (...). W kontekście podobnych spraw przeciwko Polsce Trybunał uznał, że z chwilą przyjęcia przez państwo, działające w zakresie uznania, ustawowych zapisów dopuszczających aborcję w określonych sytuacjach, nie może ono konstruować swoich ram prawnych w taki sposób, aby ograniczały możliwość rzeczywistego dostępu do aborcji. Na państwie ciąży przede wszystkim pozytywne zobowiązanie w zakresie stworzenia ram proceduralnych umożliwiających kobiecie ciężarnej efektywne skorzystanie z przysługującego jej prawa dostępu do legalnej aborcji (...). Ramy prawne ustalające warunki legalnej aborcji winny być „określone w sposób spójny, umożliwiający uwzględnienie różnych zasadnych interesów w adekwatnym stopniu, zgodnie ze zobowiązaniami wynikającymi z Konwencji”³.

W prawie polskim, zgodnie z art. 39 ustawy z dnia 5 grudnia 1996 r. o zawodach lekarza i lekarza dentysty (Dz. U. z 2022 r. poz. 1731 ze zm.; dalej jako: u.z.l.), lekarz może powstrzymać się od wykonania świadczeń zdrowotnych niezgodnych z jego

² Wyrok ETPC z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie R.R. przeciwko Polsce, skarga nr 27617/04, pkt 49.

³ Wyrok ETPC z dnia 30 października 2012 r. w sprawie P. i S. przeciwko Polsce, skarga nr 57375/08, pkt 99.

sumieniem, z zastrzeżeniem art. 30 u.z.l.⁴, z tym, że ma obowiązek odnotować ten fakt w dokumentacji medycznej. Lekarz wykonujący zawód na podstawie stosunku pracy albo w ramach służby ma także obowiązek uprzedniego powiadomienia na piśmie przełożonego. W przeszłości na lekarzu korzystającym z klauzuli sumienia ciążył także obowiązek wskazania realnych możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego u innego lekarza lub w podmiocie leczniczym.

Obowiązek wskazania pacjentowi realnej możliwości uzyskania świadczenia zdrowotnego w innym podmiocie w przypadku, gdy lekarz odmawia udzielenia go, ustał od dnia wejścia w życie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 7 października 2015 r.⁵ W konsekwencji, w ocenie Rzecznika, od dnia ustania tego obowiązku, w polskim porządku prawnym brakuje skutecznych rozwiązań pozwalających na uzyskanie przez pacjentkę informacji, gdzie może uzyskać świadczenie, którego udzielenia odmówiono jej z powołaniem się na klauzulę sumienia.

W związku z zaistniałą sytuacją, która prowadzić może m. in. do naruszenia praw pacjentek chcących skorzystać z gwarantowanej przez prawo możliwości terminacji ciąży, RPO w przeszłości wielokrotnie wskazywał na konieczność podjęcia pilnych działań legislacyjnych w tym zakresie⁶. W odpowiedzi na wystąpienia RPO Ministerstwo Zdrowia wskazywało, że podmiotem zobowiązanym do udzielenia informacji pacjentce o miejscu, w którym udzielone może być świadczenie, jest podmiot wykonujący działalność leczniczą. W ocenie Ministerstwa Zdrowia, informacje na temat podmiotów udzielających świadczeń zdrowotnych z zakresu położnictwa i ginekologii możliwe są do uzyskania – podobnie jak w przypadku innych świadczeń zdrowotnych finansowanych ze środków publicznych – również w oddziałach wojewódzkich Narodowego Funduszu Zdrowia.

Nie jest jednak wiadome, jak w praktyce funkcjonują wskazywane przez MZ sposoby uzyskiwania informacji o realnej możliwości dokonania terminacji ciąży. W szczególności z informacji prezentowanych przez organizacje pozarządowe wynika, że niewprowadzenie po wspomnianym wyżej wyroku TK z 2015 r. skutecznych mechanizmów służących informowaniu pacjentek o miejscu, w którym mogą uzyskać

⁴ Zgodnie z tym przepisem lekarz ma obowiązek udzielać pomocy lekarskiej w każdym przypadku, gdy zwłoka w jej udzieleniu mogłaby spowodować niebezpieczeństwo utraty życia, ciężkiego uszkodzenia ciała lub ciężkiego rozstroju zdrowia.

⁵ Wyrok TK z dnia 7 października 2015 r., sygn. akt. K 12/14, OTK-A 2015, nr 9, poz. 143.

⁶ Zob. m.in. wystąpienie RPO do MZ z 2.06.2020 r., <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/rpo-klauzula-sumienia-nie-zwalnia-panstwa-z-obowiazku-zagwarantowania-dostepu-do-legalnej-aborcji>, dostęp: 25.01.2023 r.

żądane świadczenie, stanowi realną barierę w dostępie do legalnej aborcji⁷. Także opisana wyżej historia może wskazywać na niedostatki istniejących regulacji prawnych.

Warto zauważyć, że kwestia zapewnienia efektywnego dostępu do zabiegów aborcji w sytuacji powołania się przez lekarza na klauzulę sumienia była przedmiotem oceny Komitetu Ministrów Rady Europy.

Komitet Ministrów w trakcie oceny wykonania wyroków w sprawach Tysiąc przeciwko Polsce, P. i S. przeciwko Polsce i R.R. pprzewicko Polsce podczas 1419. spotkania w grudniu 2021 r.⁸ wezwał władze Polski do przyjęcia ujednoliconych procedur dotyczących dostępu do zabiegów legalnej aborcji i unormowania w nich m. in. sposobu postępowania w sytuacji odmowy aborcji z powołaniem się przez lekarza na klauzulę sumienia, oraz informowanie o tych procedurach pacjentek z odpowiednim wyprzedzeniem.

Komitet wskazał również wówczas na brak w polskim prawie rozwiązań nakładających na szpitale obowiązek kierowania pacjentek do innych podmiotów w sytuacji odmowy wykonania zabiegu z powołaniem się na względy sumienia. Komitet wezwał rząd polski do wprowadzenia stosownych rozwiązań prawnych pozwalających na uzyskanie przez kobietę dostępu do zabiegu w odpowiednim czasie i monitorowania praktycznej skuteczności tych rozwiązań.

Z kolei podczas 1443. spotkania Komitetu Ministrów w dniach 20-22 września 2022 r.⁹ podjęta została decyzja dotycząca wykonania w/w wyroków przez Polskę, w której w szczególności odnotowano, że rząd Polski nie przedstawił informacji wskazujących na jakościowy postęp w wykonaniu w/w wyroków m. in. w zakresie, w jakim dotyczyły one

⁷ Zob. stanowisko Centrum Praw Reprodukcyjnych i Federacji na rzecz Kobiet i Planowania Rodziny przywołane w ocenie wykonania wyroków „aborcyjnych: przez Polskę przygotowanej przez Komitet Ministrów Rady Europy, <https://hudoc.exec.coe.int/ENG#%7B%22EXECIdentifier%22:%5B%22004-20592%22%7D%7D>, dostęp: 23.01.2023 r.

⁸ https://search.coe.int/cm/pages/result_details.aspx?objectid=0900001680a4ac44, dostęp: 23.01.2023 r.

⁹ https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680a7f424, dostęp: 23.01.2023 r.

zapewnienia efektywnego dostępu do aborcji w sytuacji powołania się przez lekarza na klauzulę sumienia¹⁰.

Mając na uwadze powyższe, a także uwzględniając fakt, że działania o charakterze następczym, tj. w szczególności odpowiedzialność kontraktowa świadczeniodawców w sytuacji niewywiązania się z umów zawartych z Narodowym Funduszem Zdrowia, nie stanowią adekwatnej odpowiedzi na sygnalizowany problem i nie dają pacjentkom gwarancji uzyskania żądanego świadczenia w odpowiednim terminie, działając na podstawie art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2020 r. poz. 627 ze zm.), zwracam się z uprzejmą prośbą o przedstawienie stanowiska w sprawie, w szczególności zaś za wskazanie, czy Ministerstwo Zdrowia dostrzeże potrzebę podjęcia odpowiednich działań legislacyjnych w celu wprowadzenia zmian dotyczących zasad informowania pacjentek o możliwości uzyskania przez nie świadczeń zdrowotnych, których im odmówiono z uwagi na powołanie się lekarza/lekarzy na klauzulę sumienia. Podkreślenia wymaga, że wprowadzenie tego rodzaju rozwiązań, w ocenie Rzecznika, nie tylko przyczyni się poprawie standardu ochrony praw pacjentek, ale także będzie miało istotne znaczenie dla oceny wykonania przez Polskę wskazanych wyżej wyroków ETPC.

Z poważaniem

Marcin Wiącek

Rzecznik Praw Obywatelskich

/-podpisano elektronicznie/

Załącznik 1 (wystąpienie RPO do Prezesa NFZ)

Do wiadomości:

¹⁰ Zaznaczenia jednocześnie wymaga, że Komitet odnotował działanie podjęte przez Ministra Zdrowia, który zwrócił się do Prezesa NFZ prosząc o aktywne monitorowanie wywiązywania się przez świadczeniodawców z obowiązków umownych w zakresie dostępu do aborcji i poprosił o przekazanie Komitetowi informacji o wynikach monitoringu prowadzonego w latach 2020 i 2021.

Pan Zbigniew Rau
Minister Spraw Zagranicznych
ePUAP